

SOMUNCU BABA

Tarih ve Kültür Araştırmaları Merkezi

Kültür · Tarih · Din · Medeniyet

I. ULUSLARARASI

AKSARAY

SEMPOZYUMU

27·29
Ekim 2016

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOMUNCU BABA TARİH VE KÜLTÜR ARAŞTIRMALARI
UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ YAYINI

I. Uluslararası Aksaray Sempozyumu (Tarih, Kültür, Din, Medeniyet)
Tam Metin Kitabı

Editörler

Mehmet Sami YILDIZ
Aksaray Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi

Ayşegül CAN
Aksaray Üniversitesi,
Somuncu Baba Tarih ve Kültür Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

Mehmet ÖZKAYA
Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

Vildan ARMAĞAN
Aksaray Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

ISBN 978-605-88368-2-2

Baskı: Dizgi Ofset Matbaacılar Sit. 10451. Sk. No:4 Karatay/KONYA

Şubat 2017

"I. Uluslararası Aksaray Sempozyumu (Tarih, Kültür, Din, Medeniyet) isimli kitabın tüm yayın hakları Aksaray Üniversitesi Somuncu Baba Tarih ve Kültür Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi'ne ait olup her hakkı saklıdır. Bu yayının hiçbir kısmı, editörlerin önceden yazılı izni olmaksızın çoğaltılamaz, bir geri çağrı sisteminde saklanamaz veya herhangi bir biçimde elektronik veya mekanik, kopyalama, kayıt veya başka yollarla iletilemez.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any means electronical, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior written permission of editors.

"I. Uluslararası Aksaray Sempozyumu (Tarih, Kültür, Din, Medeniyet)'na ait bu bildiriler kitabı 667 sayılı KHK ve bu KHK kapsamında FETÖ/PDY ve diğer milli birliğe düşman terör örgütlerine yönelik alınan önlemler kapsamında çıkarılan 672, 675 ve 677 sayılı KHK'lar dikkate alınarak hazırlanmıştır.

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Sami YILDIZ
Sempozyum Başkanı

İletişim

aksaraysempozyumu@gmail.com

Sekreter

Okutman Ayşegül CAN (Aksaray Üniversitesi)

ŞEYH HAMİD-İ VELİ'NİN ŞERH-İ HADİSİ ERBA'İN TUHFETÜ'L-İHVÂN ESERİNDE YER ALAN AHLAK HADİSLERİ VE EĞİTSEL YORUMLARI

Yrd. Doç. Dr. Sümeyra Bilecik*

Özet

İslam dininin Kur'an-ı Kerim'den sonraki ana kaynağı hadis ve sünnetlerdir. Kur'an'daki hükümlerin uygulanmasına kılavuzluk etmesi sebebiyle Hz. Peygamberin sözleri tüm Müslümanlar tarafından anlaşılıp yorumlanmaya çalışılmıştır. Bu nedenle de hadis şerhleri ve kırk hadis derlemeleri İslam ilim geleneğinde önemli bir yere sahiptir ve pek çok İslam âliminin kırk hadis ve şerhini içeren eserleri mevcuttur. Kırk hadis ve şerhi türündeki bu eserlerden biri de Şeyh Hamîd-i Velî'ye ait olan *Şerh-i Hadîsi Erba'în Tuhfetü'l-İhvân* adlı eserdir. Bu çalışmada, söz konusu eserde yer alan ahlak hadisleri ve şerhleri incelenmiş ve günümüzde uygulanmakta olan modern ahlak ve değerler eğitiminin ilke ve esasları ışığında yorumlanmıştır. Eser, içerdiği hadisler ve onlara getirilen izahları bakımından başlı başına bir incelemeyi gerektirse de bu çalışmada yalnızca eserde yer alan ahlak hadisleri, bu hadislerdeki değerler ve bu değerlerin günümüz ahlak eğitimindeki yeri gibi hususlar çerçevesinde ele alınarak eğitsel yorumları bakımından değerlendirilmiştir. Bu araştırma ile ahlaki ve manevi olgunluk konusunda mesafe kat etmeyi gaye edinen ve mutasavvıf kişiliğiyle bilinen Şeyh Hamîd-i Velî'nin eserinde seçmiş olduğu ahlak hadisleri ve onlara getirdiği izahlarının incelenerek günümüzde ahlak ve değerler eğitiminde de tercih edilmesi ve öncelenmesi gereken konulara dikkat çekmek amaçlanmıştır.

In Şerh-i Hadisi Erba'in Tuhfetü'l-Ihvân, Written by Sheikh Hamid-i Veli, Moral Hadiths and Educational Interpretation

Abstract

Major sources of Islam except Qur'an are hadith and sunnah. Due to its guidance role of the implementation of the provisions of the Qur'an, hadiths were tried to be interpreted and understood by all the muslims. Therefore forty hadith commentary in the Islamic tradition has an important place, and many of the Islamic scholars have books on the forty hadith. One of the these books is Şerh-i Hadisi Erba'in Tuhfetü'l-Ihvân written by Sheikh Hamid-i Veli. In this study, the moral hadiths and commentaries which are placed in this book analyzed and interpreted by the light of principles of modern morality and values education being practised nowadays. Although the book requires special analysis because of its heavy content, it has just be evaluated by the aspect of educational frame. This research aims to draw attention to the subjects that placed in Sheikh Hamid-i Veli's book, who is known with his spiritual maturity and mystic personality.

* Aksaray Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, sumeyrabilecik@aksaray.edu.tr.

1. Giriş

Kur'an ve sünnetin, İslam dininin ana kaynakları olduğu gibi Müslümanların din ve ahlak eğitiminin de ana kaynakları olduğu söylenebilir. Ayet ve hadislerde ortaya konulan ilke ve prensipler doğrultusunda bir yaşam biçimi geliştirerek bireyin hem kendisini hem de kendisinden sonra gelen nesilleri eğitmesi beklenmektedir. Bu nedenle de ayetlerdeki eğitsel prensipler yorumlanıp hayata aktarılırken, peygamberimizin söz ve davranışları da incelemeye alınmıştır. Zira ayetlerde ortaya koyulan hükümlerin hayata nasıl aktarılacağı en somut ve güzel örneği Allah resulünün söz ve davranışlarında görülmektedir. Bu durumda hadislerin, insanların eğitiminde başat rollerden birini üstlendiği söylenebilir.

Hadislerin müminleri her yönüyle terbiye etmesindeki rolü, İslam'ın ilk yıllarından beri ilgi gören ve üzerinde hassasiyetle durulan bir husustur. Hadislerin eğitsel değerinden daha kolay istifade edilmesi için, zaman içerisinde hadisler bazen konularına bazen vürûd sebeplerine göre kırk hadis şeklinde derlenmiştir. Böyle bir derleme belli bir edebiyat türünün oluşmasına da sebep olmuş ve pek çok İslam âlimi kırk hadis içeren eserler ortaya koymuştur. Bunlardan biri de Somuncu Baba lakabıyla anılan Hamîd-i Veli'nin *Şerh-i Hadîsi Erba'în Tuhfetü'l-İhvân* adlı eseridir. Eserin yazıldığı tarihle ilgili bir bilgi bulunmamakla beraber, 1977 yılında Şeyhmus Alkoç tarafından yapılan Türkçe tercümesine yazılmış önsözde kitabın orijinal nüshalarından birinin Hamid-i Veli'nin Darende'de bulunan külliyesine ait kütüphanede bulunduğu bilgisi verilmektedir. Çalışmamızın sınırları nedeniyle burada Hamid-i Veli'nin hayatı ve kıymeti konusuna değinilmeyecektir; ancak mutasavvıf kişiliği hasebiyle ahlak ve nefis terbiyesi hususunda örnek alınacak şahsiyetlerden olması, onun seçmiş olduğu kırk hadisin de bu çerçevede özenle incelenmesini gerekli kılmaktadır.

Özellikle ahlak ve değerlerin büyük bir erozyona uğradığı günümüzde, ahlak ve değer eğitiminin sağlam kökler üzerinde planlanarak gelecek nesillere ahlaki özelliklerin kazandırılması bir kat daha önemli hale gelmiştir. Söz konusu eğitimde insanlığa en güzel örnek Hz. Muhammed'in söz ve davranış biçimlerinin aktarılması ile hem çocuk ve gençlerin rol model almasına yardım edileceği hem de ahlak ve değerler eğitiminin sağlam temeller üzerine inşa edilmiş olacağı düşünülmektedir. Yapılan bu çalışmayla ahlaki olgunluğu ve nefis terbiyesini gaye edinmesi yönüyle mutasavvıf kişiliği bir kat daha önem kazanan Hamid-i Veli'nin seçmiş olduğu kırk hadis içerisindeki ahlak hadisleri incelemeye alınarak, günümüz ahlak ve değerler eğitimine ışık tutması ümit edilmektedir. Bu bağlamda öncelikle incelenmiş olan *Şerh-i Hadîsi Erba'în Tuhfetü'l-İhvân* adlı eser hakkında kısa bir bilgi verilecek ardından hadislerde eğitsel yorum ve öneminden bahsedilerek eserde yer alan ahlak hadisleri eğitsel açıdan yorumlanacaktır.

2. Şeyh Hamîd-i Veli ve Şerh-i Hadîsi Erba'în Tuhfetü'l-İhvân

Hamid-i Veli diğer bir deyişle Somuncu Baba'nın hayatı pek çok yönüyle ele alınabilir. Ancak araştırmamızın sınırları nedeniyle burada, onun hayatından ve eserlerinden kısaca bahsettikten sonra araştırmamıza konu edilen *Şerh-i Hadîsi Erba'în Tuhfetü'l-İhvân* adlı eserini tanıtmakla

yetineceğiz. Şeyh Hamid-i Veli, 1331 yılında Kayseri’de doğmuştur. Doğum ve ölüm tarihi net olmamakla birlikte 1331-1412 yılları arasında yaşadığı kabul edilmektedir.¹

İlk tahsilini babası Şemseddin Musa’dan alan Şeyh Hamid, Şam, Tebriz ve Erdebil gibi dönemin ilim merkezlerinde bulunarak tahsil görmüştür. Daha sonra Darende, Kayseri ve Aksaray üzerinden Bursa’ya gitmiştir. Burada müderrislik mesleğini devam ettirmediği ümmi bir tavır takınarak ekmekçilik yaptığı bilinmektedir. Bursa’da yaşadığı dönemde Yıldırım Beyazıd’ın damadı olan Emir Sultan ile tanışmış ve Emir Sultan’ın ricası üzerinde Ulu Cami’de Cuma namazı sonrası verdiği bir vaazda Fatıha Suresi’nin yedi farklı tefsirini yapmıştır. Bu olaydan sonra Şeyh Hamid’in kaçınmaya çalıştığı bir durum olan şöhreti yayılmaya başlayınca Bursa’yı terk ederek Aksaray’a dönmüştür.² Hacı Bayram-ı Veli, Molla Fenari, Yusuf Hakiki, Muslihuddin-i Karamani gibi pek çok ilim erbabı yetiştirmiş olan Şeyh Hamid-i Veli’nin hayatına dair üzerinde durulması gereken pek çok konu olmakla birlikte çalışmamızın sınırları nedeniyle onun hayatı hakkında bu kadarlık bilgi vermekle yetinilmiştir.

Pek çok ilim adamı yetiştirmiş olan Şeyh Hamid-i Veli’nin günümüze ulaşan eserleri *Şerh-i Hadis-i Erbaîn Tuhfetü’l-İhvân*, *Zikir Risalesi* ve *Silâhü’l-Müridîn* adını taşımaktadır. Bunlardan *Zikir Risalesi* adını taşıyan eserde, tarikat adabı özetlenmiştir. Altı başlıktan oluşan eserin birinci başlığında; besmele, hamdele, salvaleden sonra tarikatın temel esasını teşkil eden “La ilahe illallah” lafzının öneminden, ikinci başlıkta müridler için zikir olarak bu lafzın tercih edilmesinin sebeplerinden, üçüncü başlıkta zikrin kısımlarından, dördüncü başlıkta zikrin adabından, beşinci başlıkta mesleğe yol alanlar için namaz, oruç, Kur’an tilaveti ve dualar hakkında tavsiyelerden ve son başlıkta da tac ve hırka giyilmesine yönelik esaslardan bahsedilmektedir. Bu risale İhsan Özkes tarafından tercüme edilerek Arapça metni ile birlikte yayınlanmıştır.³ Bunun yanında Mustafa Özcan’ın yaptığı bir çevirisi daha bulunmaktadır.⁴ *Silâhü’l-Müridîn* adlı eserin ise nüshası bulunmamakla beraber Mevlana Ziyaeddin Gümüşhanevi’nin *Mecmu’at’ül-Ahzâb* adlı eserinin içinde yer alan dokuz sayfalık bölümün bu eser olduğu tahmin edilmektedir. Söz konusu kaniya ise *Zikir Risalesi*’nde Şeyh Hamid-i Veli’nin yapmış olduğu tarife uygun olması hasebiyle ulaşılmıştır.⁵

Şeyh Hamid-i Veli’nin araştırmamıza konu olan eserinin ise tam adı *Şerh-i Hadis-i Erbaîn Tuhfetü’l-İhvân* olup Türkçeye *Tuhfetü’l İhvan 40 Seçme Hadis-i Şerif Meali-İzahı* adıyla Şeyhmus Alkoç tarafından çevrilmiştir. Kitabın orijinal yedi adet nüshası olduğu düşünülmektedir. Bunlardan biri çalışmamızda bu nüshadan tercüme edilmiş olan Hulusi Ateş kütüphanesinde bulunmaktadır. Nüshalardan beş tanesi Süleymaniye Kütüphanesinde, bir

¹ Akgündüz, Ahmed, *Arşiv Belgeleri Işığında Somuncu Baba ve Neseb-i Âlîsi*, Osav Yay., İstanbul 2009, s. 28 ve Doğan, Süleyman, “Somuncu Baba’nın Eğitim Metodu”, *Somuncu Baba ve Kültür Çevresi Uluslararası Sempozyum Bildiri Kitabı*, (Ed. Ali Çavuşoğlu), Aksaray Belediyesi Kültür Yay., Aksaray 2011, s. 178.

² Akgündüz, *Somuncu Baba ve Neseb-i Âlîsi*, ss. 55-68.

³ Şeyh Hamid-i Veli, *Zikrin Tanımı, Sebepleri, Kısımları ve Adabı*, (Çev. İhsan Özkes), İstanbul 1991.

⁴ Şeyh Hamid-i Veli, *Zikir Risalesi*, (Çev. Mustafa Özcan), Pamuk Yayıncılık, İstanbul 2011.

⁵ Ulu, Mahmut, *Somuncu Baba Hayatı ve Eserleri*, Aksaray Belediyesi Kültür Yay., Konya 2016.

tanisi de Kahire Milli Kütüphanesindedir.⁶ Bu risale üzerine yapılan çalışmalardan biri oğlu Yusuf Hakiki'ye aittir. O, *Ta'likât* adlı eserinde *Tuhfetü'l-İhvân*'da yer alan hadislerin sırrına işaret etmiştir.⁷ Esasında elimizde mevcut olan ve Hulusi Ateş kütüphanesinde bulunan eser, Hasan bin Muhammed Ali Daredevî tarafından kaleme alınmış eserin şerhinin de yer aldığı nüshadır. Bu nüshada Hasan bin Muhammed Ali Daredevî, Şeyh Hamid-i Veli'nin hadislere yönelik izahlarını aynen muhafaza ederek aktarmış ve bu izahlara şerh düşmüştür.

Şeyhmus Alkoç tercümesi olan elimizdeki nüshada bulunmamakla birlikte tercümenin yapıldığı nüshada Hamid-i Veli eseri kaleme alış sebebinin şu şekilde açıklanmıştır: *"Nebi (SAV), sahabelerine kendisinin tebliğ ettiği ayetleri ve dine ait hakikatleri, kendilerinden sonra gelenlere anlatmaları için tavsiyelerde bulunmuştur. Nitekim 'bir ayet ve hadis de olsa benden duyduklarınızı tebliğ ediniz' ve 'Allah benden bir sözü duyan, onu hıfzedip olduğu gibi bir başkasına tebliğ eden kimsenin yüzünü ağartsın' ve benzeri hadisler, sünnetin ihyası ve i'la-i kelimetullahın icrası için söylenmiş sözlerdir. Bu fakir ve günahkar Hamid bin Musa El-Kayseri'ye de bir kısım salih kimseler ve dostlarından bazıları, Hz. Peygamberin bu emrine imtisal için 40 hadis toplamasını tavsiye etmişlerdir. Ben de bu duaya mazhar olabilmek için, bu isteklere uyarak böyle bir risale hazırladım."*⁸

Hamid-i Veli'nin eserindeki hadisleri sağlam kaynaklara dayandırdığı görülmektedir. Risalede yer alan 40 hadisten 16'sı Buhari ve Müslim'in üzerinde ittifak ettiği hadisler, 5'i yalnızca Buhari'nin, 11'i yalnızca Müslim'in rivayet ettiği hadislerdir. Geri kalanlardan 4'ü Sünen-i Erba'a'da, 4'ü ise Kütüb-i Sitte dışındaki eserlerde yer alan hadislerdendir.⁹ Bunun yanında risalede yer alan hadislerden altısının kudsî hadis olduğu belirtilmektedir.¹⁰ Hadislerin iman, amel ve ahlak konularında olduğu görülmektedir. Hadislerde işaret edilen tüm hususların günümüzde de önemini koruduğunu bu yüzden her bir hadisin birer eğitim ilkesi mesabesinde olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda hadislerin eğitsel yorumu meselesine kısaca değinilecektir.

3. Hadislerde Eğitsel Yorum ve Önemi

Sünnet ve sünnetin ifade biçimi olan hadisler, Müslümanlara inanç, ibadet ve ahlak esaslarını benimseyerek hayatlarına tatbik etmelerinde yol gösterici bir rol oynar. Hz. Peygamberin hayatında bilfiil uygulanmış olan dini öğretinin peygamberin vefatından sonra da canlı tutulabilmesi için pek çok âlim tarafından hadisler anlaşılıp yorumlanmaya çalışılmıştır. Bu yorumlarda onların siyasal, sosyal ve kültürel düşünce alt yapılarının ve anlayışlarının etkisi

⁶ Akgündüz, *Somuncu Baba ve Neseb-i Âlîsi*, s. 76.

⁷ Akgündüz, *Somuncu Baba ve Neseb-i Âlîsi*, s. 77.

⁸ Şerh-i Hadis-i Erba'in, vrk. 1/b-2/b (Hulusi Ateş kütüphanesindeki nüshadan), Akt. Ahmed Akgündüz, *Somuncu Baba ve Neseb-i Âlîsi*, s. 75.

⁹ Özkes, İhsan, "Somuncu Baba ve Kırk Hadis Şerhi", 1. *Somuncu Baba Sempozyumu*, İstanbul 1991, ss. 29-31.

¹⁰ Ünal, İ. Hakkı, "İslam Kültüründe Kırk Hadis Geleneği ve Şeyh Hamid-i Veli'nin Hadis-i Erba'in Şerhi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 39, sy. 1, s. 143.

meydana çıkarak hadislerin farklı biçimlerde izah ve şerh edilmesine sebep olmuştur. Ayrıca hadis şârihleri hadisleri anlamada genellikle dil bilgisi kuralları ve fıkıh kaideleri çerçevesinde yorumlar getirmişlerdir. Bu konu oldukça önemli olmakla beraber Hz. peygamberin insanları eğitmek üzere gönderildiği düşünüldüğünde hadislerin eğitsel yorumlarına ve bu konu için metodolojik zeminin hazırlanmasına ihtiyaç vardır.¹¹

Din ve ahlak eğitimi alanında hadisler ve sünnet eğitim ve öğretime konu olan materyaller olarak görülebilir. Hadislerden eğitim-öğretim faaliyetlerinde faydalanılırken Hz. Peygamberin ilgili söz ve davranışla neyi, hangi yöntemle ve ne yönde değiştirmeye çalıştığını anlamaya çalışmak hadislerin eğitsel yorumunun temel şartı olarak görülebilir. Hadisleri eğitsel açıdan yorumlarken ve hadislerden eğitimde faydalanırken; hadislerin sıhhat derecesine, hadislerin değişik varyantlarındaki ortak kavram ve mesajlara, hadislerin lafızlarıyla birlikte mana bakımından muhtevasını anlamaya, hadisin insan fitratı bakımından uygunluğuna ve insan için ne ifade ettiğine dikkat edilmeli ve hadislerde bazen birden fazla konu ya da eğitsel mesajın olabileceği göz önünde bulundurularak, hadisler çok yönlü olarak ele alınmalıdır.¹²

Din öğretiminde, hadislerin bağlayıcı bir hükmünün bulunmasının, hadislerden faydalanmayı zaruri kıldığı söylenebilir. Aynı durum ahlak ve değerler eğitimi için de geçerli olmakla birlikte, ahlak ve değerler eğitimi Hz. Peygamberin rol model oluşu da devreye girmektedir. Nitekim Hz. Peygamberin gönderilmiş olduğu ve cahiliye diye adlandırılan toplumda kız çocuklarının diri diri gömülmesinden faiz ve tefeciliğin her türlüüne kadar pek çok kötülük ve gayri ahlaki uygulama devam etmekte iken, Hz. Peygamber bireylerin ve toplumun ahlaki değerlerini yeniden yapılandırmıştır. Bunu yaparken cahiliyeden kalma her türlü kötü alışkanlığı ayağının altına almış, tespit ettiği olumsuz değer yargılarına anında müdahale ederek değiştirilmesine çabalamış, olumsuz değerlerin yerine olumlu ahlaki değerleri koyarken Kur'an'ın yol göstericiliğine başvurmuş, Allah'ın istediği doğrultuda davranışlar sergileyerek Kur'an ahlakı denilen olgunun canlı örneği olmuştur.¹³ Bu nedenle ahlak erozyonunun hızla arttığı ve bunun toplumsal etkilerini hemen hemen her gün müşahade ettiğimiz bu günlerde, gerek örgün öğretim bünyesindeki kurumlarca gerekse STK'larca ilgili çalışmaların yapıldığı ahlak ve değerler eğitimi hadis ve sünnetten faydalanılması oldukça önemli görülmektedir.

Hz. Peygamber, ahlak ve değerler eğitimi, kişinin yaşı, sosyal statüsü, cinsiyeti gibi hiçbir unsur gözetmeksizin her yaşa hitap eden bir eğitim anlayışı sunmuştur. Bu bağlamda yukarıdaki unsurları dikkate almaksızın insanları ahlaki yönden eğitmeyi görev kabul eden sufilerin de aynı amacı taşıdığı söylenebilir. Onlardan biri olan Şeyh Hamid-i Veli'nin seçmiş olduğu hadisler bu bağlamda da önemini ortaya koyarak incelenmesini gerekli kılmaktadır.

¹¹ Okumuşlar, Muhiddin, "Hadislerin Anlaşılmasında Eğitsel Yorumun Önemi", *Hadis Tetkikleri Dergisi*, c. 5, sy. 2, s. 125.

¹² Akkaya, Ümit, *Hz. Peygamberin Kadınların Sosyal Hayattaki Konumu ve Ahlaki Eğitimi ile İlgili Hadislerinin Eğitsel Açısından Değerlendirilmesi*, Hitit Üniv. SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çorum 2012, s. 84.

¹³ Akyüz, Hüseyin, "Değerler Eğitiminin Odağında Bir Değer: Hz. Muhammed", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, c.1, sy.3, 2012, ss. 281-284.

4. Şerh-i Hadisi Erba'în Tuhfetü'l-İhvân'daki Ahlak Hadisleri ve Eğitsel Yorumları

Eser incelendiğinde hadislerin ahlak, zühd ve takva, ibadet ve zikir konulu olduğu söylenebilir. Hadislerin ve Şeyh Hamid-i Veli'nin izahlarının hepsi incelemeye değer olmakla birlikte bu çalışmamın sınırları nedeniyle yalnızca ahlak bahsinde olan hadisler üzerinde durulmuştur. Eserdeki ahlak hadislerine yer verilirken, eserde yer alan sıra korunmuştur. Şerh-i Hadisi Erba'în adlı eserde ahlak hadisi sınıflamasında değerlendirebileceğimiz ilk hadis Şeyhmus Alkoç tercümesiyle şöyle yer almıştır:

*"Hazreti Cabir'den (r.a.) Resûl-i Ekrem (s.a.v): 'Müslüman dilinden ve elinden Müslümanların salim bulunduğu kimsedir. Mümin insanların kanlarında (canlarında) ve mallarında emin oldukları kimsedir. Muhacir, Allah'ın yasaklarından kaçandır' buyurmuştur."*¹⁴

Şeyh Hamid-i Veli hadisi izah ederken İslam dininin insana barış ve esenlik getirdiğinden yola çıkarak, Müslümanın ancak emin sıfatıyla bezendiği zaman İslam'ın barış ve esenlik yurduna girebileceğinden ve tüm Müslümanların ondan gelebilecek kötülükten güvende olduklarından bahsetmiş ve son olarak bu haslet ile bezenmeye gayret gösterilmesini tavsiye etmiştir.¹⁵

Güven duygusu ve güvenilir bir insan olmanın insani ilişkilerin yapı taşlarından biri olduğu söylenebilir. Bu nedenle Allah Resulü, Müslümanlık sıfatını taşıyan kimsenin, başkasının güvenini temin etmiş kişi olduğunu belirtmiştir. Hz. Peygamberin bu hadisinden güven duygusunun kişinin kendisi tarafından oluşturulacak bir duygu olduğu hadisteki; *'Müslüman, dilinden ve elinden Müslümanların salim bulunduğu ve mümin insanların kanlarında ve mallarında emin oldukları kimse'* biçimindeki tanımdan anlaşılmaktadır. Bu duygunun temininde ise kişinin dürüstlük, doğruluk, adalet gibi pek çok ahlaki değere sahip olması gerekir. Bu bağlamda güvenilir olmanın birçok ahlaki karakterin temelindeki unsurlardan biri olduğu söylenebilir.

Konu ahlak ve değerler eğitimi hususunda da dikkate alınmış ve değerlerle ilgili yapılan araştırmalarda eğitim alanında yayınlanmış kaynaklar taranmış ve sorumluluk, eşitlik, adalet, hoşgörü gibi değerlerin yanında güven ve güvenilirliğin de değerler eğitiminde öncelenen ve sıkça zikredilen bir değer olduğu görülmüştür.¹⁶ Bu konunun bir örneği olarak Aksaray Milli Eğitim Müdürlüğünce hazırlanan değerler eğitimi programında okul öncesinden ortaöğretim sonuna kadarki tüm okul ve sınıf düzeylerinde, 2015-2016 eğitim öğretim yılının Şubat ayında güven konusunun yer aldığı görülmektedir.¹⁷ Bireyin güvenilirlik sıfatına sahip olması, hem sağlıklı bir sosyalleşme süreci için hem de Şeyh Hamid-i Veli'nin hadise getirdiği izahta

¹⁴ Şeyh Hamid-i Veli, *Şerh-i Hadis-i Erba'in Tuhfetü'l İhvân*, (Çev. Şeyhmus Alkoç), Yaylacık Matbaası, İstanbul 1977, s. 19.

¹⁵ Şeyh Hamid-i Veli, *Şerh-i Hadis-i Erba'in*, s. 19.

¹⁶ Turan, Selahattin ve Aktan, Dilek, "Okul Hayatında Var Olan ve Olması Düşünülen Sosyal Değerler", *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6/2, 2008, s. 234.

¹⁷ Aksaray MEM, 61562993-300-E.11076119 sayı ve 2.11.2015 tarihli resmi yazı, http://aksaray.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2015_11/02023305_cilt1.pdf, (Erişim Tarihi, 18.10.2015).

vurguladığı gibi İslam'ın barış ve esenliğini algılayabilmek için emin sıfatıyla bezenmesi yönündeki eğitim faaliyetleri hem ailede hem de okulda hassasiyetle yürütülmelidir.

Eserde yer alan ve ahlak hadisleri bağlamında değerlendirilebilecek olan bir diğer hadis, eserdeki sırasına göre de yukarıda zikredilen hadisten bir sonraki hadis olarak nakledilmiştir ve hadislerin içeriğine bakıldığında birbirleriyle aralarında bir ilişkinin de kurulabildiği görülmüştür. Hadis şöyledir:

“Amr b. As'dan Rasulullah Efendimiz (s.a.v): ‘Münafığın alameti üçtür. Bu durumda o kimse oruç tuttuğu ve namaz kıldığı halde kendisinin Müslüman olduğunu iddia eder ki; konuştuğu zaman yalan söyler, vaad edince yerine getirmez, kendisine bir şey emanet olunduğu zaman hıyanet eder’ buyurmuşlardır.”¹⁸

Şeyh Hamid-i Veli'nin sufi olmasının etkisi bu hadisin izahında net bir biçimde görülmektedir. Çünkü o, hadisi yorumlarken kişinin doğruluğunun alametini, geçmişte yani âlem-i ervahta kulların ‘belâ’ cevabını vermek suretiyle Allah'a verdiği sözde durması olarak görmüştür. Allah'a karşı vermiş olduğu sözden dönenlerin ise yalan söyleyip emanete hıyanet ettiklerini ifade etmiştir.¹⁹ Bu izahtan hareketle Hamid-i Veli'nin hadis ilk okunduğunda akla gelen başka bir insana yalan söylemek, sözlerinde durmamak ya da başka birinin emanetini korumamak biçimindeki zahiri yönünden çok, daha batini bir yorum tercih ederek kulun Allah'a verdiği söz bağlamında yorumladığı görülmektedir. Buradan hareketle kişinin Allah'a kulluk ve itaat edeceğine dair söz vermesi ve Allah'ın emaneti olarak görülen can, mal, beden gibi maddi şeylere iyi bakılması ve doğruluktan ayrılmaması onu münafıklıktan uzaklaştıran ve salih bir Müslüman kılan şeyler olarak değerlendirilebilir. Bunun dışında ikinci bir yorum biçimi olarak; kişi Müslüman olduğunu iddia edip namaz, oruç gibi ibadetlerini yerine getirirken diğer insanların hakkına da müdahale sayılabilecek yalan söylemek, sözünde durmamak ve başka insanların emanet ettiği söz, mal vb. şeyleri korumamanın kişiyi münafıklığa sevk edeceği söylenebilir. Şeyh Hamid-i Veli'nin eserinde yer alan bir önceki hadiste de Müslümanın; diğer insanların elinden ve dilinden emin olduğu kişi olarak tanımlanması ve bu hadiste de diğer insanların hakkını gasp olarak yorumlanabilecek olan yalan söz, sözünde durmamak ve emanete ihanet gibi gayri ahlaki vasıfların münafıklığa delalet olarak zikredilmesi Müslüman kişinin sahip olması gereken nitelikleri ortaya koyması bakımından oldukça önemli ve eğiticiidir.

Söz konusu hususların çocuk ve gençlerin eğitiminde de gözetilmesinin gerekliliği nettir. Yine bir örnek olarak Aksaray MEM tarafından hazırlanan programa bakıldığında mart ayı değeri olarak doğruluk ve dürüstlük teması seçilmiş, bu tema içerisinde işlenecek konular ise düzenli olmak, doğru konuşmak, aldığı eşyayı geri vermek ve izinsiz almamak biçiminde ifade edilmiştir.²⁰ Konunun değerlerin öğretiminde faydalı olacağı söylenebilir ancak yeterli olduğu

¹⁸ Şeyh Hamid-i Veli, *Şerh-i Hadis-i Erbain*, s. 20.

¹⁹ Şeyh Hamid-i Veli, *Şerh-i Hadis-i Erbain*, s. 21.

²⁰ Aksaray MEM, 2.11.2015 tarihli resmi yazı, s. 3.

söylenemez. Ahlak ve değerler eğitiminde ailenin de sürece katılarak olumlu rol modeller sunması oldukça önemlidir.

Eserde yer alan bir sonraki ahlak hadisi, kişinin gücü yettiğinde kötülüğe engel olması ile ilgilidir. Hadis şöyle nakledilmiştir:

“Ebu Hureyre’den Rasulullah Efendimiz (s.a.v): ‘Benden evvel her peygamberin havarileri ve izinden giden, emirlerine (noktası noktasına) uyan bir takım arkadaşları (yakın fikir arkadaşları) vardı. (Nitekim benim de sahabilerim vardır.) Fakat bu havariler ve yakın dava arkadaşları kimsenin arkasından daima yapmadıklarını söyleyen gösterişçi kimselerle emrolunmadıkları şeyleri yapan kimseler gelmektedir. (Doğru yoldan sapmış olan) bu kimselere karşı eli ile bilfiil mücadele eden mümindir. (Bunların hiç birisine gücü yetmediği için) böyle kimselere gönülden mücadele eden yani kin ve nefret besleyenler de mümindir. Hiç birini yapmadan kötülük karşısında susup duran kimselerde ise hardal tanesi kadar iman yoktur’ buyurmuşlardır.”²¹

Şeyh Hamid-i Veli bu hadisten çıkarılacak dersi tam iman ve ihlasın ancak kişinin söz ve fiilleriyle sünnete uygun yaşaması ile olacağını beyan etmiştir. İçinde bulunduğu hali davranışlarına yansıtmayan kişiyi ise gizli şirk içinde olarak niteleyerek Allah’ın insanları bu duruma düşmekten koruması yönündeki dua ile izahını sonlandırmıştır.²² Konuyla ilgili bir başka hadiste Rasulullah: *“Sizden her kim bir kötülük görürse onu eliyle düzeltsin, (eliyle değiştirmeye) gücü yetmezse diliyle düzeltsin, buna da gücü yetmezse kalbiyle (buğzetsin). Bu ise imanın en zayıf noktasıdır.”* buyurmuştur.²³ Her iki hadis de Şeyh Hamid-i Veli’nin izahı üzerinden yorumlanabilir. Tüm ahlak hadislerinde olduğu gibi bu hadiste de Hz. Peygamberin, insanın inancının söz ve davranışlarıyla tutarlı olması gerektiğini vurguladığı söylenebilir. Nitekim doğru yoldan sapmış olanlarla mücadele etmek konusunda kişinin güç yetirmesi beklenen en zayıf nokta kalbiyle buğz etmek, gönlünde kin ve nefret beslemek biçiminde ifade edilmiş, bunun da olmadığı hal ise kişinin kalbinde iman kalmaması olarak tanımlanmıştır.

İnançların ve imanın insanı davranışa yöneltmesi hem bir gereklilik hem de insan doğasına uygunluk açısından değerlendirilebilir. Din psikologları inancın insan kalbine iyice yerleştiğinde davranışları organize edeceğinden bahsederler. Kişilik bütünlüğü açısından insan yaşantıları inançla çeliştiğinde çatışmalara yol açmaktadır. Bu nedenle inanç-davranış arasındaki ilişkinin tutarlılığı önem kazanmaktadır.²⁴ Psikolojik açıdan da bakıldığında Hz. Peygamberin hadiste buyurduğu, doğru yoldan sapmış olanlarla mücadele konusunun mümin olan kişinin güç yetirdiği şeyleri yapmasının inanç-davranış tutarlılığı ile kişilik bütünlüğüne olumlu etkisi yönüyle insanlara fayda sağladığı söylenebilir. Buradan hareketle hadisin eğitsel

²¹ Şeyh Hamid-i Veli, *Şerh-i Hadis-i Erbain*, s. 24-25.

²² Şeyh Hamid-i Veli, *Şerh-i Hadis-i Erbain*, s. 25.

²³ İbn Receb El-Hanbeli, *Hadislerle İlim ve Hikmet*, (Çev. Ali Kaya), Semerkand Yay., İstanbul 2011, s. 398.

²⁴ Karacoşkun, Doğan, “Dini İnanç- Dini Davranış İlişisine Sosyo-Psikolojik Yaklaşımlar”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, c. 4, sy. 2, s. 32.

yorumunda, hem kötülüğe engel olma konusunda insanların elinden gelen her şeyi yapması hem de inançlarının gerektirdiği gibi davranması yönünde iki çıkarımdan bahsedilebilir.

Şeyh Hamid-i Veli'nin kırk hadisinin içerisine aldığı ve içerisinde pek çok ahlaki değeri bulunduran bir diğer hadis şöyledir:

"Ebu Hureyre'den (r.a) Efendimiz (s.a.v): Allah kendi (rahmet) gölgesinden başka bir gölgenin bulunmadığı kıyamet gününde şu yedi kişiyi rahmet gölgesi altına alır:

1. *Adaletten ayrılmayan âmir (yönetici)*
2. *Allah'a ibadette yetişen bir genç*
3. *Kalbi mescitlere bağlı (camiden çıktıktan sonra tekrar oraya dönene kadar kalbi oraya bağlı kalan) kişi*
4. *Allah'ın rızasını kazanmak için birbirini seven, böyle bir sevgiyle bir araya gelip yine bu sebeple birbirinden ayrılan iki kişi*
5. *Yalnız başına iken Allah'ı (dili veya kalbiyle) anıp da gözleri yaşaran kimse*
6. *Asil, zengin ve çok güzel bir kadının kendine yaptığı davete karşı (ben bütün varlıkların rabbi olan Allah'tan korkarım) diyen kimse*
7. *Sağ elinin verdiği sol eli bilmeyecek şekilde sadaka verip de onu gizleyen kimse buyurmuşlardır.²⁵*

Hadis-i şerifte dikkate alınması gereken pek çok husus ve ahlaki ilke mevcuttur. Şeyh Hamid-i Veli de hadisi izah ederken bu yedi sınıfın lütüfkar, merhametli, Allah'ın emrettiği şekilde adaletle hükmeden, kötü şeylerden sakınıp Müslüman cemaatle bir arada olarak camilere muhabbeti olan, Allah'ın sevdiği kullarla beraber olup kötü şeyleri görmeyen gördüğü zaman ise ifşa etmeyen, zikrullahı herkesin göreceği yerlerde değil gizli olarak yapan, bütün dünya güzelliklerinden yüz çevirip Allah'a yönelen, verdiği bir şeyi yalnızca Allah rızası için veren kişiler olduğunu belirtmiş ve bu ahlaki vasıflara sahip kişilerin hiçbir gölgenin bulunmadığı kıyamet gününde Allah'ın arşında gölgeleneceklerini ve Allah'ın rahmetinden istifade edecekleri müjdesini nakletmiştir.

Buraya kadar zikredilen hadislerde mümin ve müslüman kişinin vasıflarının bazı ahlaki değerlerle özdeşleştirildiği görülmüştü. Bu hadisi şerifte ise yine ahlaki bir takım vasıflar sıralanarak bu kişilerin yalnızca dünyada değil ahirette de bu özelliklerinin mükafatlarını alacaklarından bahsedilmektedir. Hadisteki ahlaki değerlere bakıldığında, adalet, karşılıksız sevgi ve menfaat beklemezsizin yapılan yardım ve iffetin vurgulandığı görülmektedir. Söz konusu değerler olmaksızın ahlaki karakterden bahsedilemez. Okullardaki değerler eğitimi açısından bakıldığında sevgi, yardımlaşma ve adalet konusunun programa alındığı Aksaray ili

²⁵ Şeyh Hamid-i Veli, *Şerh-i Hadis-i Erbain*, s. 34-35.

özelinde görülmektedir.²⁶ Adalet, sevgi ve karşılıksız yardım gibi konular oldukça soyut konulardır. Ancak aynı zamanda bu konuların eğitimine ilk çocukluk devresinden başlanmasının uygun olduğu düşünülmektedir. Çocuğun bu soyut değerleri anlamlandırabilmesi ve hayatına uygulayabilmesinin ise ancak sosyal öğrenme ve model alma yoluyla mümkün olacağı düşünülmektedir. Zira söz konusu öğretim metodu Resulullah'ın da uygulamış olduğu bir metottur. O bir şeyi öğretmek istediği zaman onu ilk önce kendisi yapar insanlar da onu örnek alırlardı. Bir emir getirdiğinde kendisi de bunu tutar, nehyettiğinde kendisi de bundan kaçınır, nasihatle bulunduğu şeylerden ilk önce kendisi nasihatlenirdi. Bu da onun rehber kılınmasındaki hikmet olarak görülebilir.²⁷ Rasulullah'ın uygulamış olduğu bir metod olan fiil ve uygulamalarıyla öğretmek, öğretmenin en kalıcı ve etkili yoludur denebilir. Bu bağlamda ebeveynlerin ve öğretmenlerin bu metoda sadık kalmasıyla söz konusu değerlerin kazandırılabilmesi söylenebilir.

Eserde yer alan ahlak hadislerinden bir diğeri ise malın tasadduk edilmesi konusundadır:

“Ebu Hureyre'den (r.a) Resulullah (s.a.v): Yalnız iki şey gıpta etmeye değer; biri Allah'ın kendisine vermiş olduğu Kur'an'ı gece gündüz okuyan adamdır, diğeri de Allah'ın kendisine vermiş olduğu malı, gece gündüz infak eden adamdır, buyurmuşlardır.”

Şeyh Hamid-i Veli bu hadisi iki kısma ayırarak izah etmiştir. Birincisi ‘Allah'ın ahlakı ile ahlaklanmaktır’ diyerek Kur'an ahlakına işaret ettiği yorum, diğeri ise Allah'ın verdiği tüm nimetleri yine onun yolunda harcamak şeklindeki yorumdur. Bunlar dışında gıpta ya da haset edilecek bir şey yoktur.²⁸

Hadisin eğitsel yorumunda haset ile gıpta arasındaki farkın gözetilmesi gerekmektedir. Haset kelimesi kıskançlık, çekememezlik biçiminde tanımlanırken gıpta kelimesi imrenmek biçiminde karşılık bulmaktadır.²⁹ Hadiste imrenilmesi gereken iki haslete işaret edilmiştir. Bunlardan biri Kur'an'ı okuyup onun ahlakı ile ahlaklanmak iken diğeri ise karşılık beklemeksizin Allah'ın vermiş olduğu malı paylaşmaktır. Kur'an'da da; “Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça iyiliğe asla erişemezsiniz”³⁰ buyrularak verilmesi gereken malın kişinin kendinin de hoşuna gidecek niteliklerde olması gerektiği belirtilmiştir. Bu ayeti kerime

²⁶ Aksaray MEM, 2.11.2015 tarihli resmi yazı, s. 3-6.

²⁷ Ebu Gudde, Abdulfettah, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed (s.a.v) ve Öğretim Metodu*, (Çev. Enbiya Yıldırım), Yasin Yay. İstanbul 2001, s. 60-61.

²⁸ Şeyh Hamid-i Veli, *Şerh-i Hadis-i Erbain*, s. 50-51.

²⁹ TDK Büyük Türkçe Sözlük, http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.58076bf0de2c17.31017176, (Erişim Tarihi: 19.10.2016).

³⁰ Al-i İmran 3/ 92.

dışında da Kur'an'da iki yüzden fazla yerde infak teşvik edilmiştir.³¹ Şüphesiz ki bu Allah'ın kullarını infak etmeye çağırarak suretiyle onlara gösterdiği merhametinin bir tecellisidir.

Paylaşma ve yardımlaşma duygusunun insanlar arasında sevgi, saygı, merhamet gibi pek çok duyguyu arttırarak insanları birbirine yaklaştıran faaliyetler olduğu bilinmektedir. Hadisi şerifte Kur'an'la hemhal olmanın yanında gıpta edilecek ikinci grubun malını infak edenler olarak belirtilmesinin tesadüf olduğu düşünülemez. Bu anlamda çocuk ve gençleri paylaşmak konusunda teşvik edici eğitim faaliyetleri erken yaşlarda başlatılmalı ve alışkanlığa dönüşmesi teşvik edilmelidir.

Eserde yer alan sırasına göre bir sonraki ahlak hadisi şöyledir:

“Ebu Hureyre'den (r.a.) Efendimiz (s.a.v): Kim Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsa ya hayır söylesin yahut sussun, buyurmuşlardır.”

Şeyh Hamid-i Veli hadisten alınacak dersi; *“insan konuştuğu zaman Allah ile konuşuyormuş gibi hak ve hakikati dile getirecek, çekinmeden söyleyecek ki Zât-ı Bâri'nin rahmetine mazhar olabilsin”*³² biçiminde ifade etmiştir. Mutasavvıfların birçoğunun insanlara az konuşmayı tavsiye ettikleri de bilinmektedir. Şeyh Hamid-i Veli'ye atfedilen vasiyet niteliğinde bıraktığı tavsiyeler arasında da 'az yiyip az konuşsunlar' şeklinde bir ifadenin bulunduğu belirtilmektedir.³³

Hadis eğitsel yorum açısından dikkate alındığında, kişinin söylediği sözler hususunda göstermesi gereken dikkat ve hassasiyet merkezinde doğru, faydalı ve yeterli miktarda konuşmanın öğretildiği görülmektedir. Dikkat çeken diğer bir nokta ise 'kim Allah'a ve ahirete inanıyorsa' lafzıyla Rasulullah'ın bir iman konusunu bir davranış biçimiyle birlikte zikrettiğidir. Buradan hareketle inanç meselelerinin de davranıştan bağımsız olmadığını söylemek mümkündür.

Doğruluk ve dürüstlüğün önemi ortadayken az konuşmak ya da faydasız konuşmaktan kaçınmak konusu da aslında, kişinin konuşurken yanlış bir söz söylemesi ihtimalinden kaçınmaktır. Bu konu eğitime konu edilirken çocuk ve gençlerin yaş ve algı düzeyleri göz önünde bulundurulmalıdır.

Şerh-i Hadis-i Erba'in'de yer alan diğer bir hadiste şöyledir:

³¹ Yaşaroğlu, Kamil, “Gönülden Gelen Paylaşım: Bir İyilik Türü Olarak Cömertlik ve İnfak”, İyilik (Edisyon: Türkiye Diyanet Vakfı), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, Yayın yılı yok, s. 102.

³² Şeyh Hamid-i Veli, *Şerh-i Hadis-i Erba'in*, s. 58.

³³ Ulu, *Somuncu Baba Hayatı ve Eserleri*, s. 103.

“Ebu Hureyre’den (r.a.) Peygamberimiz (s.a.v) üç defa ‘vallahi mümin olmaz’ (diye tekrarladılar). Ya Resulullah! Kim mümin olmaz diye sorulduğunda: ‘Şerrinden komşusunun emin olmadığı kimse’ buyurdular.”³⁴

Şeyh Hañid-i Veli bu hadisi komşularına iyilik ve merhamet edip şefkat gösteren kişiye Allah’ın da ahiret gününde rahmetiyle muamele edip rahmetinin gölgesinde gölgelendireceği şeklinde izah etmiştir.³⁵ İncelemekte olduğumuz eserde de yer verilmiş olan ‘Müslüman dilinden ve elinden Müslümanların salim bulunduğu kimsedir’ hadis-i şerifinde de vurgulanmıştır. Her iki hadis birlikte düşünüldüğünde, Müslüman olan kişinin diğer Müslümanların güvenini temin edecek biçimde davranmasının şart olduğu sonucuna ulaşılabilir. Güven temini ise ancak ahlaki ilkeleri benimseyip buna göre davranış göstermekle sağlanabilecek bir durumdur.

Çocuk ve gençlerin güvenilir bireyler olarak yetişebilmesi için; doğruluk, dürüstlük, adalet, sözünde durmak, emaneti korumak gibi pek çok değer kazandırılması gerekmektedir. Bu kazanımlar için ise küçük yaşlardan başlanılarak sistemli bir eğitim ve iyi bir rol model sunmak temel şartlardandır.

Şerh-i Hadisi Erba’ın Tuhfetü’l-İhvân adlı eserde yer alan son ahlak hadisi şöyle nakledilmiştir:

“Abdullah bin Ömer’den (r.a.) Peygamberimiz (s.a.v): ‘Başkasının mal, ırz ve namusuna veya herhangi bir tabii hakkında tecavüz etmek sureti ile zulmetmekten kaçınınız. Zira (dünyadaki) zulüm ahiret karanlıklarıdır. (Mal hırsı) ve cimrilikten de kaçınınız. Çünkü bu sizden öncekileri helak etmiş, onları birbirlerinin kanlarını dökmeye, haram olan her şeylerini helal görmeye sürüklemiştir’ buyururlar.”³⁶

Şeyh Hamid-i Veli hadisi izah ederken peygamberimizin herhangi bir gerekçeyle meşru olan sınırları aşır Müslüman kardeşine zulmetmekten kaçınmasını emrettiğini belirtmiştir. Aynı şekilde dünya hayatında fesada götüren cimrilikten sakınma konusunda da peygamberimizin uyarılarda bulunduğunu ifade etmiştir. Aksi takdirde kıyamet gününde karanlıklar içerisinde hesaba çekilip cezalandırılacağını ifade ederken; kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir’ mealindeki Teğâbun Suresi 16. ayeti delil göstermiştir.³⁷

Hadiste başkasının her türlü hakkını ihlal etmek zulüm olarak nitelendirilmiştir. Cimrilik konusuna ise ayrıca değinilerek önceki kavimlerin bu olumsuz haslet ve mal hırsı yüzünden haram olan şeyleri helal görmeye ve dolayısıyla başka haramlar işlemelerine sebebiyet verdiğinden bahsedilmiştir. Bundan kaçınmak için cömertliğin ahlaki bir değer olarak kazandırılması gerekir. Zira mal hırsı ve cimriliğin zıddı cömertliktir. Cömertlik sayesinde

³⁴ Şeyh Hamid-i Veli, *Şerh-i Hadis-i Erba’in*, s. 59.

³⁵ Şeyh Hamid-i Veli, *Şerh-i Hadis-i Erba’in*, s. 59.

³⁶ Şeyh Hamid-i Veli, *Şerh-i Hadis-i Erba’in*, s. 62-63.

³⁷ Şeyh Hamid-i Veli, *Şerh-i Hadis-i Erba’in*, s. 63.

insan hırslarından arınacağı gibi Allah da ‘Allah yolunda her ne harcarsanız, Allah onun yerine başkasını verir’³⁸ buyurarak cömertliğin malı eksiltmeyeceğini aksine bereketlendireceğini; ‘Mallarımı Allah yolunda harcayanların hali, yedi başak bitiren ve her başağında yüz dane bulunan bir tek tohumun hali gibidir. Allah kime dilerse, ona kat kat verir. Allah, ihsanı bol olan, hakkıyla bilendir’³⁹ ayetiyle bildirmiştir.

İnsanları mal biriktirme hırsına ve pek çok kötülüğe götüreceği belirtilen cimrilikten sakındırmak için cömertlik, paylaşma ve yardımlaşma gibi değerlerin kazandırılması gerekir. Günlük hayatta doğrudan karşılığı olan değerler olan paylaşma, yardımlaşma ve cömertlik içeren davranışları çocuk gösterdiğinde pekiştirmek, takdir etmek, bu davranışları tekrarlayabileceği ortamlar ve fırsatlar sunmak, çocuğa olumlu ve etkin telkinlerle değeri kazandırmak önerilmektedir.⁴⁰

Yukarıda incelenmiş olan hadis eserdeki ahlak hadislerinin sonuncusudur. Kırk hadis içerisinde hadislerden sekizi ahlak konusuna ve peygamberimizin ahlaki öğretilerine ayrılmıştır. Şeyh Hamid-i Veli’nin seçmiş olduğu hadislerdeki ortak değerler ve çalışmadan elde edilen sonuçlar aşağıdaki gibidir.

Sonuç ve Öneriler

İnsanın kendisine ve diğer insanlara yönelik davranışlarını ve ahlakını güzelleştirme amacını, hem tasavvufun hem de değerler eğitiminin taşıdığı söylenebilir. Aynı zamanda her iki eğitimde de ortak olan bazı ilkelerden bahsedilebilir. Değerler eğitimi için önerilen sevgi ve şefkatle değerlerin kazandırılması, ahlaki ilkelerin uygulanmasında baskı ve zorlama yapılmaması, edinilmiş erdemlerin alışkanlık haline gelmesine fırsat ve ortamlar sunulması, kötü alışkanlık ve eğilimleri kontrol altında tutarak iyiye ve güzele yönlendirilmesi, somut örnekler ve gerçek hayatta karşılaşılabilecek durumların eğitime konu edilmesi yoluyla bireyin akıl ve iradesini güçlendirip, kendisine ve başkasına duyduğu saygının artarak bireyi yüksek ve ince duygulara yönlendirilmesi gibi ilkeler⁴¹ tasavvuftaki gönül ve ruh eğitimi için de geçerlidir. Tasavvufta, özelde Somuncu Baba’nın gönül ve ruh eğitiminde kullandığı metotlar arasında sayılan tebliğden ziyade temsil, sohbet, sevgi ve hoşgörü merkezli eğitim, taklit ve tatbik, göz teması, rol model olmak⁴² değerler eğitiminde de kullanılan metot ve merkeze alınması gereken esaslardandır. Bu amaç ve metot birlikteliğine hadislerde de rastlandığını söylemek mümkündür. Zira Şeyh Hamid-i Veli’nin mutasavvıf kişiliği ile onun seçtiği hadislerde de bu husus net biçimde gözler önüne serilmiştir.

³⁸ Sebe 34/39.

³⁹ Bakara 2/261.

⁴⁰ Aydın, M. Zeki ve Şebnem Akyol Güler, *Okulda Değerler Eğitimi*, Nobel Yay., Ankara 2012, s. 36.

⁴¹ Aydın, Güler, *Okulda Değerler Eğitimi*, ss. 32-42.

⁴² Doğan, “Somuncu Baba’nın Eğitim Metodu”, s. 184-185.

Hamid-i Veli'nin Şerh-i Hadisi Erbain Tuhfetü'l-İhvan adlı eserinde yer vermiş olduğu hadislerde; güvenilirlik, dürüstlük, doğruluk, emaneti korumak, kötülüğe engel olmak, adaletli olmak, Allah için sevgi-saygı beslemek ve malını infak etmek, cömertlik gibi ahlaki değerlere değinildiği görülmüştür. Rasulullah'ın hadislerde bu konulara değinirken, iman-amel birlikteliğini ifade ettiği, hadislerde geçen mümin, Müslüman ve münafık tanımlamalarında göze çarpmaktadır. Bu durumu, Müslümanlık vasfını taşıyan kişinin ahlaki konularda herhangi bir zaaf veya eksiklik göstermemesi gerektiği anlayışıyla yorumlamak mümkündür.

Allah Resulünün tüm sözlerinde olduğu gibi *Şerh-i Hadisi Erbain Tuhfetü'l-İhvan* adlı eserde yer verilmiş hadislerde de eğitici yorum ve öğretiler dikkat çekmektedir. Peygamberimizin insanlığa İslam'ın istediği davranış biçimlerini öğretmek ve bu konuda insanlara rehber olmak amacıyla gönderildiği hatırd tutularak, hadislerdeki itikadi ve fihhi yorumlar yanında hangi değer ve ilkenin, hangi yöntemle öğretildiği hususunun da dikkate alınması gerekmektedir. Hamid-i Veli'nin eserinde bu hususa dikkat ederek hadislere getirdiği izahlarda, hem hadislerde verilmek istenen mesajı öncelediği hem de bunu yaparken günümüz eğitiminde de geçerli olan yakından uzağa, somuttan soyuta ilkelerini uygulamış olduğu görülmektedir.

Dini referanslardan bağımsız olarak da ahlak ve değerler eğitimi verilmesi mümkündür. Fakat pratikteki eğitimin değerlerin nesneliliği-özneliliği gibi sorunların tespitine, yine bireyin anlam arayışının çözümüne temas etmemesi bir eksikliktir. Bunlara dini referanslarla kazandırılan ahlaki değerlerin katkı sağlayacağı ise muhakkaktır. Bu bağlamda gerek ailede gerekse okulda verilen ahlak ve değerler eğitiminde konu ile ilgili ayet ve hadislerden örnekler verilmeli, Hz. Muhammed (s.a.v) çocuk ve gençler için bir rol model olarak sunulmalıdır.

Hadisler, okulda değerler eğitiminde kullanılırken, hadiste verilen ilkeleri bulma, hadisteki bakış açısını bulma, hadiste yer alan değerleri keşfetme, konuyla ilgili başka hadisler veya ayetler bulma⁴³ gibi ayet ve hadis öğretiminde kullanılan özel tekniklerden faydalanılarak verimlilik artırılmalıdır.

Şeyh Hamid-i Veli'nin seçmiş olduğu kırk hadisin bulunduğu eserde bu çalışmayla yalnızca ahlak hadisleri ele alınıp ahlak ve değerler eğitimi açısından incelenmiştir. Eserdeki diğer hadisler de Şeyh Hamid-i Veli'nin izahları doğrultusunda incelenerek din eğitiminde kullanılmalıdır.

⁴³ Ekşi, Ahmet, "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Ayet ve Hadislerin Kullanımına Dair Teknikler", *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi*, c. 2, sy. 1, ss. 124-128.

KAYNAKÇA

AKGÜNDÜZ, Ahmed; *Arşiv Belgeleri Işığında Somuncu Baba ve Neseb-i Âlisi*, Osav Yay., İstanbul 2009.

AKKAYA, Ümit; *H. Peygamberin Kadınların Sosyal Hayattaki Konumu ve Ahlaki Eğitimi ile İlgili Hadislerinin Eğitsel Açıdan Değerlendirilmesi*, Hitit Üniv. SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çorum 2012.

AKSARAY MEM, 61562993-300-E.11076119 sayı ve 2.11.2015 tarihli resmi yazı, http://aksaray.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2015_11/02023305_cilt1.pdf, (Erişim Tarihi, 18.10.2015).

AKYÜZ, Hüseyin; “Değerler Eğitiminin Odağında Bir Değer: Hz. Muhammed”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, c.1, sy.3, 2012, ss. 272-299.

AYDIN, M. Zeki ve Şebnem Akyol Güler, *Okulda Değerler Eğitimi*, Nobel Yay., Ankara 2012. ve Şebnem Akyol Güler, *Okulda Değerler Eğitimi*, Nobel Yay., Ankara 2012.

DOĞAN, Süleyman; “Somuncu Baba’nın Eğitim Metodu”, *Somuncu Baba ve Kültür Çevresi Uluslararası Sempozyum Bildiri Kitabı*, (Ed. Ali Çavuşoğlu), Aksaray Belediyesi Kültür Yay., Aksaray 2011, ss.172-188.

EKŞİ, Ahmet; “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Ayet ve Hadislerin Kullanımına Dair Teknikler”, *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi*, c. 2, sy. 1, ss. 121-133.

EL-HANBELİ, İbn Receb; *Hadislerle İlim ve Hikmet*, (Çev. Ali Kaya), Semerkand Yay., İstanbul 2011.

EBU GUDDE, Abdülfettah; *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed (s.a.v) ve Öğretim Metodu*, (Çev. Enbiya Yıldırım), Yasin Yay. İstanbul 2001.

KARACOŞKUN, Doğan; “Dini İnanç- Dini Davranış İlişkisine Sosyo-Psikolojik Yaklaşımlar”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, c. 4, sy. 2, ss. 23- 36.

OKUMUŞLAR, Muhiddin, “Hadislerin Anlaşılmasında Eğitsel Yorumun Önemi”, *Hadis Tetkikleri Dergisi*, c. 5, sy. 2, ss. 123-134.

ŞEYH, Hamid-i Veli, *Şerh-i Hadis-i Erbain Tuhfetü'l İhfan*, (Çev. Şeyhmus Alkoç), Yayıncılık Matbaası, İstanbul 1977.

-----, *Zikrin Tanımı, Sebepleri, Kısımları ve Adabı*, (Çev. İhsan Özkes), İstanbul 1991.

-----, *Zikir Risalesi*, (Çev. Mustafa Özcan), Pamuk Yayıncılık, İstanbul 2011.

TDK Büyük Türkçe Sözlük,

http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.58076bf0de2c17.31017176 (Erişim Tarihi: 19.10.2016).

TURAN, Selahattin ve Dilek Aktan, “Okul Hayatında Var Olan ve Olması Düşünülen Sosyal Değerler”, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6/2, 2008, ss. 227-259.

ULU, Mahmut; *Somuncu Baba Hayatı ve Eserleri*, Aksaray Belediyesi Kültür Yay., Konya 2016.

ÜNAL, İ. Hakkı; “İslam Kültüründe Kırk Hadis Geleneği ve Şeyh Hamid-i Veli'nin Hadis-i Erba'in Şerhi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 39, sy. 1, ss. 137-146.

YAŞAROĞLU, Kamil; “Gönülden Gelen Paylaşım: Bir İyilik Türü Olarak Cömertlik ve İnfak”, *İyilik* (Edisyon: Türkiye Diyanet Vakfı), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, Yayın yılı yok.